

Ekan elokuvan ABC

Kamera ja kuvaus

Tapani Lundgren

Sopikaa työnjaosta kuvauksissa. Kuka tekee mitäkin? Työtehtäviä voidaan kuvausten aikana vaihdella, mutta on hyvä, että joku vuorollaan vastaa tietystä työstä. Oppia voi kierrättää seuraavalle. Ryhmätyössä oppii kuuntelemaan muita ja joutuu joskus luopumaan hyvistäkin ideoista.

- a Kun toimit ohjaajana, olet työnjohtaja. Ohjaajan kuvauskomennot kertovat, koska harjoitellaan ja koska kuvataan. Kun kuvataan, ohjaaja sanoo: HILJAISUUS – KUVAUS – KAMERA. Kuvaaja vastaa: KÄY. Ohjaaja: OLKAA HYVÄ! (aloituskomento esiintyjille) Ja lopuksi ohjaaja sanoo: KIITOS (lopetuskomento kuvausryhmälle ja esiintyjille). POIKKI sanotaan vain, jos kesken kuvauksen joku asia menee pahasti pieleen.
- b Kun toimit kuvaajana, vastuullasi on kamera, kuvan rajausta ja sommittelu - joskus myös valaisu. Yhdessä ohjaajan kanssa etsit kameran paikat ja harjoittelet mahdolliset kameranliikkeet. Kuvaaminen on tarkkuustyötä. Kuvaushetkellä sinun täytyy sataprosenttisesti keskittyä katsomaan kuvaa. Oton jälkeen raportoit ohjaajalle, menikö kaikki hyvin.
- c Kun toimit äänittäjänä, vastuullasi on mikrofoni kaapeleineen ja äänen laatu. Viallinen ääni pilaa kuvaotoksen. Kuuntele rasahduksia tai tuulen pauketta. Kuvauksissa keskitytään vain tärkeään ääneen. Muut äänet taustalta pyritään pitämään vaimeina. Tämä onnistuu viemällä mikrofoni aina mahdollisimman lähelle äänilähdettä. Usein käytetään *suuntaavaa* mikrofonia kiinnitettynä varren eli *puomin* päähän.
- d Kun pääset esiintymään näytelmäelokuvassa, keskity silmiisi. Amatööriesiintyjäkin voi olla loistava elokuvanäyttelijä. Elokuvakameran edessä voi olla ja vain tehdä asioita, ei tarvitse

näytellä niin kuin teatterissa... mutta silmistä näkee kaiken. Varaudu siihen, että joudut toistamaan samat asiat täsmälleen samalla tavalla monta kertaa.

- e Kun olet kuvaussihteeri, tehtäväsi on ohjaajan apuna huolehtia esimerkiksi siitä, että kaikki kuvakäsikirjoituksen kuvat muistetaan kuvata ja että kuvat *klaffaavat* yhteen. Kuvaustilanteessa on paljon käytännön asioita huolehdittavana. Lisäksi hommissa voi olla lavastaja, puvustaja, maskeeraaja, apulaisohjaaja, valaisija, erikoistehostemies jne.

Tutustukaa käyttämäänne kameraan hyvin. Kamera pitää ottaa syliin ja tutkia rauhassa sen tärkeimpiä nappuloita ja säätöjä. On tärkeää varmistaa etukäteen, että tekniikka on kunnossa ja akut ladattuina. Jos ette osaa tehdä manuaalisia eli käsiasäätöjä, asettakaa kamera kokonaan automaattiseksi. Automaatiikka toimii normaaleissa tilanteissa riittävän hyvin.

- a Opetelkaa käyttämään jalustaa eli kolmijalkaa, tripodia. Avatkaa aina pyörivän *kinopään* kiristysruuvit, ennen kuin yritätte kääntää sitä. Jos aiotte tehdä kameranliikkeitä, tutkikaa, onko kinopää kunnossa. Se ei saisi lonksua käännettäessä. Kamerajalusta rauhoittaa kuvaustilannetta ja kuvaa on helpompi katsoa, kun se ei heilu.
- b Kameran tärkeimmät säädöt ovat valotus (EXPOSURE), valkotasapaino (WHITE BALANCE), tarkennus (FOCUS) ja äänentaso (MIC LEVEL). Myös suljinaikaa (SHUTTER SPEED) voidaan säätää, mutta se on yleensä 50 eli yksittäiselle kuvaruudulle pääsee valoa sekunnin viideskymmenesosan ajan. Myös *kuvasuhde* (4:3 tai 16:9 laajakuva) on valittava ja siinä sitten pysyttävä, ettei leikkausvaiheessa tule ongelmia
- c Elokvakameran valotusta säädetään pääasiassa aukolla (APERTURE). Suureneva ja pienenevä aukko päästää valon herkälle kuvakennolle. Kuva voi *alivalottua* liian tummaksi tai *ylivalottua* liian vaaleaksi, mennä jostain kohdasta jopa *puhki*. Aukkoarvoja ilmaistaan numeroilla ja sopiva aukko voidaan manuaalisesti lukita paikalleen parhaillaan kuvattavaa kuvaa varten. Jos kohteessa on paljon mustaa tai kirkasta valkoista, aukko kannattaa lukita manuaalisesti kuvauskohteen mukaan. Seepira-raidoitus näyttää etsimessä ylivalottuvat kohdat.
- d Valon väri vaihtelee valonlähteestä riippuen. Keinovalon väri on keltaisempaa kuin auringon. Pilvisenä päivänä maisema on sininen. Valkotasapaino tarkoittaa sitä, että kuvan värit ovat oikein. Se, minkä pitäisi olla valkoista, on valkoista, ei kellertävää, eikä sinertävää. Kameran automaattinen valkotasapainon säätö toimii yleensä hyvin, mutta kokeilkaa myös käsiasäätöjä.
- e Kameran *automaattitarkennus* toimii, mutta saattaa joskus *pumpata*. Silloin kuva menee hetkeksi epäteräväksi, mikä näyttää ikävältä. Kameran lähettämä säde heijastuu tällöin lasista, liikkuvasta kohteesta tai muusta *väärästä pinnasta* ja aiheuttaa hetkellisen epäterävyyden.

Mitä vähemmän on valoa, sitä enemmän on tarkennukseen kiinnitettävä huomiota. Manuaalinen tarkennus tehdään näin: zoomataan kohteeseen ja käännetään objektiivin tarkennusrengasta, kunnes kohde on terävä - lopuksi zoom avataan.

Elokuvan tekeminen on tarkkaa työtä. Kaikenlaista voi tapahtua. On hyvä, jos virheet huomataan jo kuvatessa, sillä palaaminen kuvauspaikalle voi olla myöhemmin mahdotonta. Hyvän äänen tekeminen vaatii yhtä paljon huomiota kuin hyvän kuvan tekeminen. Häiriöt äänessä voivat tehdä kuvasta käyttökelvottoman.

- a Käyttäkää ulkoista, erillistä mikrofonia aina kun voitte ja ujuttakaa se mahdollisimman lähelle äänilähdettä. Kuunnelkaa ääntä aina kuulokkeilla. Umpinaiset kuulokkeet auttavat kuulemaan ääntä hyvin. Kameran oma mikrofoni tallentaa usein häiritsevästi kameran sirisevän käyntiäänen. Jos tallennettava ääni on riittävän voimakas, sirinää ei kuule. Liian voimakas ääni taasen aiheuttaa äänen katkeilua.
- b Hiljentäkää kuvauspaikka niin hyvin kuin voitte. Sammuttakaa radio ja kääntäkää television ääni pois. Ja kuunnelkaa: loisteputkivalaisimet sirisevät. Jääkaappi pitää pahaa ääntä. Ilmastointi humisee. Hissin äänet kuuluvat koko rakennukseen. Kupit kilisevät. Mopo pärisee Sipoossa. Ääniä voi lisätä leikkauksessa, harvoin poistaa.
- c Kuvan sommittelun perussääntöjä on viisasta noudattaa. Elokuvan kuvissa on tapana rajata tyhjä tila pois pään yläpuolelta. Keskustelijoiden vastakuvat pyritään tekemään samanlaisiksi. Horisontti pyritään pitämään suorassa. Mutta toisaalta sommittelu voi olla minkälaista vain. Riippuu kohteesta ja vaikutelmasta, johon pyritään.
- d Kuvaaja tarvitsee koko ajan *kahdenlaista silmää*: toisella hän katsoo, mitä kuvauskohteessa tapahtuu, ja toisella silmällä hän katsoo, miten asiat sijoittuvat suorakulmaiseen kuvakehykseen. Kameran käydessä voi joutua tekemään pieniä korjailuja. Kuvaajan pitää katsoa kuvaa koko ajan.
- e Jokaisen kuvatun otoksen jälkeen ohjaajan tulisi nopeasti pystyä arvioimaan onnistumista. Hänen pitää hoksata, mitä uusintaotossa tehdään eri tavalla, mikä oli ongelma ja miten se ratkaistaan. Ohjeistuksen on hyvä olla käytännöllinen ja selkeä. Kuvaajan ja äänittäjän on myös heti kerrottava, jos he huomaavat vastuualueellaan jonkun puutteen.

Kuvauksissa tarvitaan kärsivällisyyttä. Kuvaaminen ei useinkaan ole vauhdikasta. Tätä ei usko valmista elokuvaa katsoessa. Jotkut luulevat elokuvien valmistuvan lähes yhtä nopeasti kuin asiat niissä tapahtuvat. Hui hai. Jokainen elokuvaa kerran elämässään tehnyt tietää, miten asia on. Niinpä kuvauksissa tarvitaan ennen kaikkea huolellisuutta ja *kärsivällisyyttä*.

- a Kuvatessanne vastakuvarakennetta *toistakaa vuorosanat ja* toiminta

kokonaisuudessaan kaikissa kuvasuunnitelmanne kuvissa. Muistakaa toistaa esimerkiksi tulemiset ja lähtemiset kaikissa kuvissa. Sama toiminta ja samat repliikit kuvataan siis vähintään yhtä monta kertaa, kuin mitä teillä on eri suuntia ja mittakaavoja kuvakäsikirjoituksessanne, plus harjoitukset ja epäonnistuneet otot vielä päälle. Kärsivällisyyttä siis tarvitaan, mutta palkinto odottaa.

- b Muullakin tavoin voi kuvata. Vastakuvarakenteen sijasta voi käyttää pitkiä yhtenäisiä kuvia, joissa kamera ja esiintyjät pyörivät ja liikkuvat harjoitellusti. Kaksi ihmistä voidaan myös sijoittaa kuvaan niin, että molempien kasvot näkyvät. Molemmissa tapauksissa leikkaamismahdollisuudet vähenevät. Jos fiktioelokuvaan halutaan dokumentinomainen tyyli, kuvataan käsivaralla, joskus jopa suunnista välittämättä, pyrkimättäkään jatkuvuuteen. Kamera saattaa heilua, leikkaukset olla sähköitä, mutta ääni on kuitenkin ehjä.
- c Kuvauksissa joudutaan usein odottelemaan. Ohjaajan täytyy olla selvillä viivytyksestä ja kertoa kaikille, mitä on tapahtumassa. Ohjaajan ei pidä hoputtaa, mutta olla tarkkana, ettei odottelu johdu hänestä itsestään. Ohjaaja päättää, mutta on viisasta kuunnella muidenkin mielipiteitä ja huomioita. Ja jos joku hermostuu... Mitä on tehtävä?
- d Työturvallisuus täytyy kaikessa tohinassa muistaa. Varokaa kuumia lampuja. Varokaa kaapeleita ja johtoja. Kompastuminen mikrofoniapeliin voi rikkoa kameran liittimen tai kaataa koko jalustan kameroineen. On tärkeää, että kaapelin veto ei kohdistu liittimeen: löysä solmu tai teippaus johonkin kestävämpään osaan kamerasta suojaa liitintä.
- e Laitteista täytyy pitää hyvää huolta. Ne ovat usein kalliita ja herkkiä värinälle, pölylle, kosteudelle ja kylmälle. Kameraa ei saisi päästää kylmenemään, vaikka pienessä pakkasessa se vielä toimii. Jos kylmä kamera tuodaan lämpimään, kosteus tiivistyy sen *kuvarumpuun*, ja silloin se ei suostu toimimaan, ennen kuin *kosteusvaroitus* (DEW) on sammunut.

Hienoja kuvia ja kameranliikkeitä. Jos teillä on aikaa ja kekseliäisyyttä, voitte esimerkiksi valaisemalla ja kameranliikkeillä ylittää katsojien odotukset. Taskulampunkin valo riittää tuomaan valoa pimeyteen, sillä nykyiset kamerat ovat herkkiä. Valaista voi ilman lampujakin.

- a Opetelkaa katsomaan valoa. Ilman valoa ei ole mitään. Ei kuviakaan. Vastavalossa tai myötävalossa maailma näyttää aivan erilaiselta. Valolla voi nostaa esiin tärkeitä asioita, häivyttää muita, luoda tunnelmaa, luoda vuorokauden aikoja, määritellä henkilön mielentilaa. Valaisu vie aikaa, mutta kuvista voidaan saada hienompia. On muuten tutkittu, että ihmisen katse hakeutuu ensin kuvan vaaleille alueille.
- b Päävalo on voimakkain valo. Sen suunta ja luonne muotoilee kohteen. Pehmeä sivuvalo muotoilee kohdetta erityisen hyvin. Suorassa ja kovassa auringonvalossa kasvojen mustalle varjopuolelle voi kätevästi

heijastaa tasoitusvaloa vaalealla pahvilla. Sama toimii sisällä, kun kuvataan ikkunan lähellä luonnonvalossa. Kokeilkaa vaikka.

- c Sisätiloissa voitte voimakkaalla lampulla valaista epäsuorasti vaalean katon tai seinän kautta. Tavallisilla kotilampuillakin voi valaista pienehköjä alueita ja kohteita. Varokaa kuitenkin loisteputkilamppuja, sillä niiden valo on usein kelmeään vihertävää. Valaisun jatkuvuuden säilyttäminen eri kuvissa saattaa olla vaikeaa. Valaisun tulisi olla huomaamatonta!
- d Kamera-ajaja voitte varovasti yrittää kotikonstein. Kameran voi laittaa skeittilaudalle ja tehdä tasaisella alustalla pienen sivuajon. Mattoa jalustoineen voi vetää lattialla jonkin matkaa. Tyynyä tai hernepusia voi käyttää jalustan sijaan. Pyörätuolilla saa tehtyä pitkänkin ajon käsivaralla kuvaten. Ennen kuin päätätte yrittää ajaa, miettikää, mitä se elokuvassanne ilmaisee.
- e Kameranliikkeen tulee alkaa pehmeästi, edetä nykimättä ja harhailematta, pysähtyä pehmeästi ja täsmällisesti tiettyyn kohteeseen. Liikkeen voi ajoittaa henkilön liikkeeseen, jos sellainen on tarjolla. Liikettä kannattaa harjoitella monta kertaa juuri ennen kuvausta. Vältä kameranliikkeitä, jos aikaa on vähän. Leikkaus on usein kaunein kameranliike.

Dokumentin kuvaaminen on erilaista. Todellisia tapahtumia ei voi aina ottaa uusiksi, joten ohjaajan ja kuvaajan on reagoitava kaikkeen nopeasti, mieluiten jo ennen kuin se tapahtuu. Tapahtumien alkuja ei useinkaan saada kuvattua. Dokumenteille tyypillinen käsivarakuvaus on vaativaa ja kuvaajalle raskaampaa. Ja muistakaa: ihan kaikkialla ei ole lupa kuvata.

- a Dokumenttikuvaaja joutuu reagoimaan vaihtuviin tilanteisiin nopeasti. Käsivarakuvausta kannattaa harjoitella ja opetella tukemaan kameraa eri tavoin. Objektiivin on paras pitää laajakulma-asennossa, välttää zoomailua, mennä mieluummin lähemmäksi lähikuvaa varten. Joissakin kameroissa on tärinänvaimennus-ominaisuus, jonka voi kytkeä päälle. Suuntamikrofonin voi kiinnittää joustavaan telineeseen kameran päälle.
- b Dokumentissa usein ääni ratkaisee kuvaotoksen pituuden. Kameraa ei saisi pysäyttää kesken lauseen. Ylipäätään kameraa ei kannata pysäyttää liian hätäisesti. Kun kohde lopettaa, silloin juuri saattaa tapahtua jotakin jännää, ilme kertoo jotain uutta, joku muu reagoi - ehkä haastatettava sanookin vielä kaikkein hienoimman lauseen. Ja sitten tärkein: kuvatkaa paljon *kuvituskuvia*. Niitä on leikkausvaiheessa aina liian vähän.
- c Dokumenttikuvaajan on katsottava, mitä kuvarajauksen ulkopuolella tapahtuu, niin että hän voi tarvittaessa kääntyä kuvaamaan siihen suuntaan. On hyvä tapa aloittaa kuva jostain muusta kuin varsinaisesta kohteesta. Tällainen kameranliike voidaan leikata pois, mutta sitä voidaan hyvin käyttää koko kohtauksen aloituksena. Otoksen loppuun voi tehdä saman, kääntää kameran muualle.

- d Jokainen elokuvan teossa mukana ollut alkaa nopeasti ymmärtää elokuvan ja todellisuuden suhdetta. Dokumenttielokuvakin sisältää aina valtavan määrän valintoja. Niinpä se voi helposti antaa asioista halutun vaikutelman. Elokuva katsossa ja sitä tehdessä on aina hyvä muistaa, että se on keinotekoinen tuote. Mutta se voi olla myös taidetta.

- e Ottakaa selvää, tarvitsetteko kuvausluvan. Monissa julkisissakaan paikoissa, kuten ostoskeskuksissa, rautatieasemilla tai kahviloissa, ei saa kuvata ilman omistajan lupaa. Ihmisiä ei saa kuvata kotiloissaan ilman lupaa - eikä kadullakaan, jos he joutuvat epäedulliseen valoon. Pyytäkää opettajaltanne mukaan lappunen, jossa kerrotaan keitä olette ja mitä olette tekemässä.